

”קום והתהלך בארץ” – נופי ארצנו בראי השירה

”קום והתהלך בארץ, לאורכה ולרוחבה, כי לך אתננה”

(בראשית יג' יז')

”קום והתהלך בארץ”, מרמז על הרעיון המרכזי העומד בבסיס היחידה. הכרות עם המקורות המצביעים על שייכות למקום כבר בספר בראשית. יחידה זו מהווה הזדמנות ללמוד להכיר את נופי ארצנו דרך יצירות ספרות. בשירים שנבחרו באים לידי ביטוי רגשותיהם של המשוררים ויחסם לנופי ילדותם. נופי הילדות הם אלה המעצבים את אישיותו של האדם ומלווים אותו בתחושותיו לאורך כל חייו, כדבריו של המשורר שאול טשרניחובסקי: ”האדם אינו אלא תבנית נוף מולדתו”. שימוש ביצירות ספרות מביאה בפני התלמידים פן אישי- סובייקטיבי של הסתכלות על ” תבנית הנוף” בה הם חיים. זו דרך נוספת להרחיב את ההיכרות של התלמידים עם סביבת חייהם הקרובה והרחוקה תוך הדגשה של התחושות והרגשות המתעוררים בליבם כלפי סביבות אלה. עיסוק בנושא נועד לפתח בלומדים תחושה של קירבה ושייכות לארץ ולנופיה. הפעילויות אינן מיועדות לקבוצת גיל מסוימת. הבחירה והשימוש בהן (בשלמותן או באופן חלקי) ניתנים לשיקול דעת המורים עפ”י התכנים הנלמדים והצרכים הייחודיים של קהל היעד. השירים מעובדים כהשלמה ללמודי החינוך הלשוני, כשילוב בלימודי המולדת והמורשת או במסגרת הנושאים הנלמדים ביום העצמאות (מדינה, אזרחות, הכרת הארץ ואהבת הארץ).

מטרת היחידה:

לפתח אצל התלמידים תחושת שייכות לנופי ארצנו, כחלק מהמורשת התרבותית של עם ישראל בארצו.

מטרות משנה:

- פיתוח יחס חיובי וזיקה לנופי ארצנו ואתריה והזדהות עם ההיסטוריה ו”הסיפורים” האישיים, שמאחורי המקום.
- זיהוי מקומות ואתרים במפת הארץ.
- פיתוח יכולת להמליץ על ביקור במקומות אהובים ומשמעותיים עבור התלמידים.
- הבנה של הזיקה והקשר הפיזי והרגשי שיש בין האדם למולדתו.
- הכרות עם רגשותיהם האישיים של משוררים ופזמונאים למקומות הולדתם, לנוף ולסביבה בה גדלו והתבגרו.
- ביטוי לרגשותיהם של התלמידים למקום הולדתם, או למקומות ואתרים משמעותיים לחייהם.

מבעד לחלוני / דוד אגמון

1. קראו את השיר וכתבו באיזו סביבת מגורים חי המשורר?
(המשורר גר בסביבה עירונית).
2. מה מאפיין את סביבת המגורים של המשורר? העתיקו דוגמאות מהשיר.
("קומה שישית", "מראות של מבנים", אורות ותנועה", "כבישים", "מכוניות", "הבהוב רמזורים", "צמתי דרכים", "בני אדם כנמלים").
3. הבית הראשון, בנוי ממשפט ארוך בן 5 שורות. קראו אותו בקול רם במקצב קבוע בנשימה אחת וכתבו:
איזו תחושה מתעוררת בנו עם קריאת המשפט הארוך הזה?
(תחושה של תנועה בלתי פוסקת, מהירות, לחץ, "פעימות לב של עיר").
(מומלץ לחזור ולהזכיר מהו משפט, היכן מתחיל והיכן מסתיים. לשלול את הדעה הרווחת ששורה בטקסט הינה משפט)
4. דימוי- הוא תבנית לשון המשווה בין שני דברים מתחומים שונים.
מצאו שני דימויים בשיר והעתיקו אותם.
("צמתי דרכים כמו מבוך נמלים" "ובני אדם כנמלים במבוך")
(מומלץ לדבר על כ' הדימוי ולתת דוגמאות נוספות משל התלמידים)
5. האם ניתן לשער מן השיר מהו "מבוך נמלים"? שערו וכתבו.
אם לא הצלחתם, חפשו במילון את פירוש המילה **מבוך** ואחר כך ענו.
(**מבוך** – עפ"י מילון ספיר – מערכת מסובכת של פרוזדורים, שהנכנס לתוכה, מתקשה למצוא את היציאה ממנה.)
6. מדוע לדעתכם נראים בני האדם למשורר "כנמלים במבוך"?
א. הוא משקיף ממקום גבוה "קומה שישית" – הכל נראה לו קטנטן.
ב. התנועה סואנת וכל אחד פונה לכיוון אחר, כך שנראה כאילו הם מחפשים "יציאה" ממבוך.)
7. בסוף השיר מציין המשורר "נותרתי עוד רגע, שמחתי פתאום".
מה גרם לו לשמחה? פרטו והביאו ציטוט מן השיר.
("וריה של דשא... לפתע עלה באפי" – בסביבה האורבנית בולט מראה הבטון יותר מהירק שסביב.
המשורר אינו יודע היכן משטח הדשא שנכסח ולמרות שאינו רואה את הדשא, הריח הנדיר שעולה באפו, משמח אותו ונעים לו, לכן הוא מחליט להישאר עוד רגע וליהנות.)

8. האם לדעתכם המשורר מרוצה ואוהב את סביבת מגוריו ?
(נראה שכן שהרי הוא נסמך אל החלון כדי להתבונן בהמולה שברחוב הסואן, נהנה ממראה השמיים
"הקרובים" אליו בגלל הגובה, ממראה הציפורים והריח הנעים למרות שהוא רגעי, גורם לו נחת).

9. האנשה - מתן תכונות אנוש לחי לצומח ולדומם
העתיקו צירוף של האנשה מהשיר. הסבירו למה הכוונה.
(*"כבישים נחפזים"* – למעשה בני האדם בעיר הגדולה, נחפזים ואצים להגיע למחוז חפצם ולכן התנועה
כביש סואנת, הרמזורים מהבהבים ויש אשליה שהכבישים הם שנחפזים.)
10. ערכו טבלה המשווה בין סביבת מגוריו של המשורר לזו שלכם.

סביבת מגורי

סביבת המשורר

הבניינים

הצמחייה

התנועה

הנוף הכללי

11. ספרו על דברים שמשמחים אתכם במקום מגוריכם והסבירו מדוע.

12. העתיקו מן השיר **עובדה** אחת שמציין המשורר.

העתיקו מן השיר **דעה אישית** של המשורר.
(מומלץ לחזור ולהגדיר את המושגים עובדה ודעה. אפשר לבקש מהתלמידים לתת דוגמאות משלהם
לכל אחד מן המושגים.)

13. כתבו הפכים למילים.

נחפזים - הולכים לאט או בנחת

פרידה - פגישה

שמחתי - התעצבתי

14. ציירו את סביבת מגוריכם או את זו של המשורר.
אם נושא "סביבת מגורי" (השכונה) או "היישוב שלי" נלמד בכתה אפשר לשלב משימה זו בשיעור
אומנות ולתלות את ציורי הילדים על הקיר, או במסדרון.

פינת יקר / זרובבל גלעד**פירושי מילים (מילון ספיר):**

רץ – נתז של כסף או של אור
נווה – דירה, מעון, משכן.
מפכה – נובע, זורם
חיק – החלל שבין החזה לזרועות חובקות
רן – שר מזמר
הוזה – חולם בהקיץ, רואה דמיון שווא.

קראו את השיר וענו בהרחבה:

1. המשורר משתמש בביטוי "נווה ילדות". הסבירו למה כוונתו.
(נווה ילדות הוא מקום שגדלנו בו בילדותנו וכל החוויות הראשוניות שחווינו קשורות בו. זכרונות הילדות מלווים את האנשים הבוגרים כל חייהם. כמו שנווה המדבר נותן חיות לעובר האורח הצמא והעיף כד" נווה ילדותינו ", מלווה אותנו בבגרותנו.)

2. האנשה – מתן תכונות אנוש לחי צומח או דומם.

העתיקו מן השיר מילות האנשה לצומח.
("ברושים ירכינו ראש ", "אקליפטוסים ירונו בחורשה", "ערבות פורשות נופך")
3. הברוש הוא עץ גבוה וזקוף. הברושים ניטעו בארץ כ"חומה" להגנה מפני הרוחות. מדוע לדעתכם הברוש בשיר "מרכין ראשו" ?
(מנקודת ראותו של הדובר בשיר הברושים "מתייחסים" אליו בעוברו בשביל לאות שלום או לאות כבוד)

4. זימוי – תבנית לשון המשווה בין שני דברים מתחומים שונים.

למה מדמה הדובר את זרימת המים בנחל?
(הדובר מדמה את זרימת המים המפכים ל"רצי אור", ניצוצות של זהב שנגרמים מהשתקפות השמש כנראה)

5. מה לדעתכם גורם למים המפכים להראות כמו ריצוד של טיפות זהב או אור? הסבירו.
(רצי האור נגרמים מהשתקפות קרני השמש במים המפכים. זרימת המים ותנועתם נראית כמו ריצוד. (אפשר לשאול את התלמידים אם פגשו בתופעה כזו של השתקפות האור במים זורמים והיכן)

6. מה מנסה הילד בשיר לעשות?

האם לדעתכם יצליח? הסבירו.

(הילד מנסה "לצוד את הגלים". הילדים מודעים לכך שאין אפשרות לעשות זאת ולמרות זאת משתעשעים במחשבה שאולי יצליחו.

המשורר מנסה להעביר את תחושת ההזדהות של הילד עם הטבע סביבו עד כדי כך שהיה רוצה "לתפוס את הרגע" ולהנציח אותו)

7. אמהות נוהגות להחזיק תינוקות בחיקן.

למה מתכוון המשורר באומרו: "פינת יקר בחיק ההר"?

(הקיבוץ עין-חרוד שוכן מעיין חרוד, למרגלות הרי הגלבוע מצד אחד ומשקיף לעבר מורדות והחרמון הגלעד וגבעת המורה מצד אחר. באומרו שהפינה היקרה לו שוכנת ב"חיק ההר", מייחס המשורר רגשות משפחתיים חמים לטבע ולנוף בו גדל. כילד נראה לו שההר חובק ומגן עליו ועל "הפינה האהובה" שלו.)

8. מדוע נדמה לדובר שהאקליפטוסים רנים? מה לדעתכם גורם לו לשמוע צלילים?

(כשרוח ולו גם קלילה נושבת בחורשת אקליפטוסים, נשמע רשרוש עלי האקליפטוס כ"שירת העצים". הדובר חש שהעצים שמחים לקראתו ושרים לכבודו.)

9. מצאו שתי מילים בשיר שמראות לנו מה מרגיש וחווה הדובר כשהוא נמצא בפינה האהובה עליו. הסבירו מדוע יש לו תחושות כאלה.

(הדובר מכריז על עצמו "אני חולם פה והוזה". חולם - יכול להתייחס להנאה ממראה חלומי ובלתי יאומן כתבנית לשון שגורה בפינו, או יכול להיות שהרוגע והשלווה שמעניקה פינת היקר לדובר מאפשרת לו לחלום על עתידו ולתכנן תוכניות לעתיד הוזה - כלומר חולם בהקיץ הוא מצב של שמחה והנאה עילאית בו נמצא הדובר. הוא ער ובכל זאת המראות נראים לו לקוחים מחלום נפלא.)

10. שם השיר "פינת יקר". מה אתם לומדים על רגשותיו ויחסו של המשורר למעיין חרוד המקום עליו כתב?

(כל מה שייכתבו התלמידים מקובל. חשוב שיחוו את הקשר העז, שיש למשורר כבוגר למקום בו גדל, את הרגשות המלווים את הדובר כילד, השימוש במילים ובתבניות לשון אישיות, הקרבה לטבע שבאה לידי ביטוי בהאנשה.)

11. האם אתם חשים רגשות דומים למקום מגוריכם? פרטו ותנו דוגמא.

12. חפשו את מעין חרוד על מפת הארץ חפשו במקורות מידע וכתבו מידע קצר על המקום.

13. פינת הלשון : סמיכות – רצף של שני שמות עצם יחד

כתבו את המילים הבאות בסמיכות .

- רצים של זהב
- פינה של יקר
- נווה של ילדות

ביבליוגרפיה:

גלעד, זרובבל. (1960). עפר נוהר: מבחר שירים. תל-אביב. הקיבוץ המאוחד

ההר הירוק תמיד / יורם טהרלב

המחבר יורם טהרלב נולד בחודש שבט והר הכרמל היה אחד המראות הראשונים שראה, הר שאינו יודע שלכת, הר ירוק תמיד.

*"הר הכרמל היה האור והצל של חיי קיבוץ יאור, אליו היינו בורחים כדי
להתבודד בראצית של כאב ואליו היינו רצים בראצית של שמחה. אל
מדרונות הכרמל פרחו אהבותי ויש נקברו חברי הטובים."*

(מתוך "ספר השירים לתלמיד" גיל אלדמע ונתן שחר)

1. חפשו במילון והעתיקו את צירוף המילים "ירוק עד" (תחת הערך - עד) קראו את השיר וכתבו למה מתכוון המשורר בכותרת "ההר הירוק תמיד".
2. המשורר נולד בקיבוץ יגור למרגלות הר הכרמל. מהם מראות הטבע הראשונים שרואה התינוק שנולד ביגור?

(תכלת שמיים, ציפור, ענן יחיד ו...ההר הירוק תמיד - הכרמל)

3. המשורר מתייחס בשירו למהלך חיים שלמים.

העתיקו מן השיר אילו תקופות בחייו קשורות להר הכרמל.

(לידה – "פקחתי את עיני")

ילדות – "במשחקי ילדות"

נעורים – "בשנות הנעורים"

בצבא – "הלכנו לצבא גדולים ונבוכים"

בגרות - "ילדינו כבר היום הם עלמים "

זקנה - "הורינו שערם הלבין מרב ימים".

4. איזה תפקיד היה ל"הר הירוק תמיד", בילדותו של המשורר?

(גם "מגרש משחקים" של הילד- "החלקתי במדרון, רדפתי פרפרים"

וגם מקום מסתור בשעת מצוקה רגשית או צורך להתבודד ולברוח מהחברה בקיבוץ- "ועת חיפשתי
לי מסתור ללב תמים, אז ברחתי אל ההר").

5. האם גם לכם יש מקום מסתור בסביבת מגורכם, אליו אתם "בורחים" כדי להתבודד? ספרו על כך.

6. למרות הזמן החולף המשורר מבטא רגשות חיוביים בסוף השיר. מה תחושתו כשהוא מביט אל ההר
בימיו הבוגרים? הסבירו ופרטו.

(בבגרותו מתבונן המשורר על מקום הולדתו- ההר הירוק וכל זכרונות העבר עולים וצפים בו.
הזכרונות הנעימים הם שנותנים לו הרגשה, שהוא שוב צעיר- כל בוקר מחדש.

בבית האחרון מתייחס המשורר אל ההר כאל אח.

"עת נביט אל אחינו, אל ההר הירוק תמיד").

7. נסו להסביר, מדוע מרגיש כך המשורר ביחס להר.

(ההר הוא חלק בלתי נפרד מחייו מרגע שנולד. כל החוויות המעצבות, כל הרגשות והריגושים
שעבר עד בגרותו מתרחשים בצל ההר, עליו, לידו ומולו. המשורר מרגיש קירבה משפחתית אל
הטבע והנוף הסובב אותו ויש תחושה של יחסי גומלין בינו ובין ההר שתמיד סיפק את צרכיו
הרגשיים בכל שלב בחייו).

8. העתיקו חרוזים מהשיר.

(שבת - אחת שנה - כבראשונה

יחיד - תמיד נבוכים - אחים

שכרון - מדרון עלמים - ימים)

9. מצאו במפה את קיבוץ יגור והר כרמל.

מצאו תמונה שמייצגת את הנוף והדביקו במחברת.

חורשת האקליפטוס/ נעמי שמר

קראו את השיר וכתבו :

1. היכן בארץ נמצאת חורשת האקליפטוס המסוימת שבשיר?

• אפשר להסתפק במיקום "על חוף ירדן".

• אפשר להפנות את הילדים לקרוא ולכתוב את תולדות חייה של נעמי שמר ולפי המידע לענות על השאלה.

2. המשוררת מונה שורה של פרטים שאינם משתנים למרות הזמן החולף.

• רשמו את הפרטים האלה. "התפאורה" – הנוף המקומי: החורשה, הגשר, הסירה וריח המים.

• ציירו אותם

3. כתבו על משהו שאתם אוהבים בסביבתכם הקרובה, שהוא קבוע ואינו משתנה עם הזמן.

4. מה הייתם רוצים שלעולם לא יישתנה בסביבתכם הקרובה ומדוע?

5. לעומת הפרטים שאינם משתנים, מזכירה נעמי שמר דברים שהזמן משפיע עליהם. מהם? רשמו אותם והביאו הוכחה מהשיר לדבריכם.

(אמא- "יפה וצעירה", "תלתלים הפכו שיבה", המלחמה הסתיימה ובא שלום-"השלום חזר בסוף הקיץ", החיילים הקימו משפחות –"וכל התנוקות הפכו לאנשים..הקימו בית")

6. קראו בית ראשון ובית שלישי וענו :

מה מעיד שהתושבים על חוף ירדן, אוהבים את מקומם וקשורים אליו?

פרטו והסבירו את דעתכם.

(אנשים בחרו מרצון לבוא ולגור במקום, בנו שם את ביתם ונשארו שם בזקנתם.

הצעירים שנולדו במקום בחרו להמשיך את דרך ההורים "ושוב על הגבעה הקימו בית" ומשפחה, למרות המלחמה אנשים העדיפו להשאר במקום. למרות שינויי הזמן והקושי המקום שאוהבים והנוף, משרים עליהם שלווה בטחון ושייכות).

7. נעמי שמר משתמשת במטבעות לשון מיוחדים.

העתיקו מהשיר את מילותיה במקום המילה הנתונה.

(חלפו הזמן ועונות השנה - חלפו האביבים

האנשים התבגרו - תלתלים הפכו שיבה

התרחשה מלחמה - רעמו התותחים

עברו 50 שנה - חצי מאה עברה)

8. כתבו הפכים למילים.

בנה - הרס מאומה - משהו דומיה - רעש מלוח - מתוק

שלום - מלחמה

***ניתן לשלב בשעורי מוסיקה ללמוד לשיר את השיר או להשמיעו בבצוע הקיים.

הצעות לסיום ולסיכום הנושא: (לאחר לימוד השירים ביחידה)

- * המשורר טשרניחובסקי כתב: "האדם אינו אלא תבנית נוף מולדתו" אחרי שלמדתם על אהבת המולדת והקשר של האדם למולדתו, הסבירו את המשפט של המשורר.
- * כתבו שני דברים חדשים שלמדתם בנושא זה.
- * ספרו בהרחבה על מקום בארץ שאהבתם לטייל בו. פרטו מה אהבתם ומדוע.
- * תנו כותרת מתאימה, אחרת, לנושא הנלמד.
- * כתבו מכתב לחבר בן גילכם המתגורר במדינה אחרת וספרו על היישוב בו אתם מתגוררים. השתדלו לתאר את היישוב, כך שיוכל לדמיין לעצמו את המקום בו אתם גרים.
- אתם יכולים להתייחס במכתבכם לדרך בה מתחנכים הילדים ביישוב, צורת המגורים, מקומות העבודה של התושבים, סגנון הבנייה, המקומות הציבוריים בהם מבליים וכל פרט נוסף שמתאר את צורת החיים שלכם והמיוחד בה.
- אתם מוזמנים להוסיף צילום או ציור להמחשת הכתוב.
- * אפשר לאגוד את המכתבים באוגדן כתתי שייתמלא במהלך שנת הלימודים.
- * ניתן לתלות בכתה את מפת הארץ ולסמן בה בסיכות נעצים צבעוניים את המקומות המוזכרים בשירים והמקומות שהתלמידים בקרו בהם והתרשמו מהם.

אפשר למשוך חוטים מן הנקודה המסומנת אל לוח הקיר ולהוסיף כרטיסיות מידע על המקום.
* ניתן להקצות פינה בכתה "קום והתהלך בארץ" בה ירצו התלמידים וימליצו על המקומות בהם בקרו,
בפני המליאה ואח"כ ייתלו את המלצתם הכתובה על הקיר.

היחידה פותחה ע"י נעמי גזית ויפעת מרקפלד מרכז תכנון לימודים הוראה והערכה, מכללה אקדמית בית ברל

© כל הזכויות שמורות